

"Ens cal un pensame

Descendent d'una família de sefardites radicada a Salònica, Edgar Morin està convençut de la necessitat de dotar-se d'un pensament multidimensional, fragmentari, qüestionant, *complex*, que alhora siga capaç de plantejar-se les qüestions fonamentals i globals tant de la ciència com de la realitat. Amb aquesta premissa epistemològica ha abordat des del començament els seus treballs, tant *L'Home i la Mort* (aparegut el 1951) com *El cine i l'home imaginari* (1956, on declara que es troba fascinat pel setè art, per la relació estranya i complexa entre l'imaginari i el real). L'entrevista es va realitzar en una llengua "complexa" —no podia ser d'altra manera— barreja de francès, italià i castellà, que ell anomena, divertidament, *lingua mediterrània*.

—En una entrevista que li van fer al Magazine littéraire el 1993 vostè declarava que "el món es troba en una fase incerta perquè les grans bifurcacions històriques no s'han pres encara. No se sap cap a on es va". Tres anys després d'aquestes declaracions, no albira encara cap sortida de l'atzucac actual?

—No, perquè no s'han pres les bifurcacions decisives. Tots els processos continuen incontrolats per la raó, per la consciència humana. No sabem, per exemple, el que passarà a Rússia, si finalment serà una dictadura de nou tipus —un pinochetisme roig—, o assoliran un règim plenament democràtic. Tampoc no podem valorar si els trets positius seran més forts que els trets negatius. Hi ha en aquests moments una gran imprevisibilitat que ve de la complexitat mateixa de les interrelacions i interaccions planetàries. Un crack a Wall Street té repercussions sobre tot el planeta, la baixada del preu del cafè a Amèrica del Sud afecta l'economia mundial...

Tampoc no podem dir que avui dia hi ha un culpable específic en cadascun dels conflictes, com es podia dir abans del nazisme o de l'estalinisme. El que trobem ara és una irresponsabilitat generalitzada en tots els conflictes.

—Vostè ha insistit repetidament que necessitem comptar amb un pensament que pugui fer-se càrrec del desafiament de la complexitat. Estem preparats per comprendre el món?

Edgar Morin (París, 1921), sociòleg, VI Premi Internacional Catalunya, és autor d'una voluminosa obra sobre qüestions polítiques, socials i filosòfiques, entre les quals destaquen 'Autocrítica' (1959), 'El Mètode' (1977-1980), 'Pensar Europa' (1987) i 'Terra-Pàtria' (1993). En aquesta entrevista reflexiona sobre els conflictes de final de segle.

—Crec que no tenim un pensament adaptat a la complexitat real del món. Tenim un pensament compartimentat, especialitzat, que veu parcel·les de la realitat, que no pot comprendre ni fer la contextualització i la globalització dels processos en els quals ens trobem immersos. I això succeeix en un moment en què, més que mai, tenim la necessitat de contextualització, de globalització. A més, tenim la tendència a l'etnocentrisme, és a dir, a veure'ns únicament nosaltres com a centre del món, i, per tant, a analitzar els problemes des del nostre —i exclusiu— punt de vista. El que ens cal és un pensament obert, que no és infalible però que és capaç d'entendre les contradiccions, les dificultats i la humanitat dels problemes.

—Tal vegada abans era més fàcil tenir un pensament global, ja que no calien tants coneixements. Ara, a més, estem sotmesos a una saturació informativa que no ens deixa pràcticament reflexionar sobre els esdeveniments. Ens impedeixen aquests factors, per tant, aconseguir un pensament crític i alhora ampli?

—Certament que aquests factors hi influeixen, però, quan es veuen totes aquestes dificultats, o bé s'ha de renunciar a entendre el món i la seua complexitat, o bé s'ha d'acceptar la cretinització. El que no podem fer és aspirar a un saber total de tipus enciclopèdic, sinó a desenvolupar una cultura. Què és una cultura? la cultura és l'actitud que ens empeny a fer els esforços intel·lectuals i documentals necessaris per contextualitzar, per relacionar el que està separat, en definitiva, per comprendre la realitat. Per exemple, no es pot entendre res del que passa a l'antiga ex-Iugoslàvia sense fer una contextualització històrica i geogràfica, però no hi ha prou tampoc amb una contextualització dels últims anys o de l'època de Tito, sinó que també s'ha de conèixer la història passada de Sèrbia, de Bòsnia, de Croàcia.

—No és aquesta una tasca molt feixuga per a un ciutadà corrent?

—Pense que no és impossible per a una persona normal de consultar les enciclopèdies, de llegir llibres d'història. La cultura és, precisament, la possibilitat de refer les referències. El que ens trobem actualment és un problema fonamental d'educació i de cultura. Fins a la fi del segle XVIII l'home

nt obert"

tenia interès de conèixer les coses del món. Així, per exemple, les relacions dels viatgers ens donaven notícia de llocs o de grups humans desconeguts; les informacions científiques anaven acompanyades d'altres d'antropològiques o de lingüístiques. Avui dia, en canvi, la comunicació entre el saber humanístic i el científic s'ha tallat, la disjunció entre aquestes dues branques del saber és, dissortadament, una realitat. Per aquesta raó la ciència està cega sobre els seus mateixos processos, ja que no hi ha prou reflexió.

—*Què hauriem de fer, per tant, en aquest sentit?*

—Hem de fer un esforç de reeducació. Aquest procés de repensar l'educació no es pot fer en dos dies ni en dos mesos, però o renunciem al desafiament (és a dir, acceptem una fatalitat total sense entendre res i vivim el dia a dia) o fem l'esforç per entendre les coses, per utilitzar la racionalitat, per utilitzar els coneixements. El vertader desafiament al qual ens enfrontem és fer aquest esforç cultural.

—*Hi ha una frase de Flaubert que diu que de Ciceró a Marc Aureli, i no existint encara Crist, l'home ha existit sol. Troba cap paral·lelisme entre l'època actual —mancada de fe en el futur i en la idea de progrés— i aquella?*

—Pense que és exagerada aquesta frase de Flaubert, perquè de Ciceró a l'aparició de Crist es van desenvolupar en el món romà diverses religions de salvació, que prometien la vida eterna i la resurrecció. A més, després de la victòria d'August sobre Marc Antoni l'Imperi Romà entrà en una etapa de gran estabilitat. No pense, per tant, que l'analogia siga bona perquè ara no hi ha aquest món estable que representava la romanitat —on no existia la idea de progrés, sinó la idea de mantenir la homeòstasi. La idea d'un món amb la linealitat d'un moviment del passat al futur (el progrés) que es va concretar a la fi del segle XVIII i que van teoritzar Condorcet, Marx, i tots els pensadors del XIX avui dia ha fracassat. Ens trobem en un món càdotic i mancat d'esperança, totalment diferent a l'època que assenyala Flaubert.

—*Sembla que la globalització se'ns escapa a hores d'ara de les mans. Es aquest un factor que explica l'actual crisi de representativitat de les democràcies?*

"Estic convençut de la necessitat de construir un mite conscient de la Mediterrània."

—Sí, però no únicament la globalització. També influeix el fet de l'esclerosi de les ideologies i que hi ha una reducció de la política a l'economia. Avui dia sembla que la missió fonamental del polític és d'estabilitzar la moneda, procurar que els intercanvis internacionals estiguen equilibrats, mantenir la competitivitat econòmica..., però l'economia és una abstracció que no entén ni de la carn ni de l'ànima. En aquest sentit, és una ciència abstracta, tallada de les altres ciències humanes; per aquesta raó no té cap poder de predicció, ja que els fets econòmics estan immersos en factors polítics, culturals i fins i tot passionals. Totes les decisions del Fons Monetari Internacional per imposar la "racionalitat econòmica" han fracassat a Tunísia, al Marroc, i ara a Rússia, perquè són totalment abstractes.

—Podem parlar, per tant, d'una regressió democràtica?

—Hi ha una regressió democràtica quan passem d'una democràcia a una dictadura, o quan es queda ancorada a les institucions. En aquest últim cas ens trobem que els ciutadans no disposen dels coneixements necessaris per a la crítica i que els partits són incapaços de sortir de les velles problemàtiques i de prendre els grans problemes que planteja el desafiament de la civilització: la deshumanització, anonimització, mercantilització generalitzada (amb els trets de corrupció que tots coneixem a Espanya, per exemple). El que hem de fer és imitar els socialistes del segle passat (Proudhon, Marx) i fer novament una diagnosi general. Els desafiaments de la nostra civilització no es restringeixen solament al problema de la desocupació,

“La cultura és la actitud que ens empeny a fer els esforços intel·lectuals i documentals necessaris per comprendre la realitat.”

també són un problema de qualitat de vida. Quant a la democràcia, hauríem de fer un salt des d'unes democràcies nacionals a una democràcia d'àmbit europeu, com a mínim. Es necessiten partits polítics transeuropeus, sindicats transeuropeus, etc., que puguin ser instruments útils per donar solució als problemes.

—Durant aquests mesos fa un seminari a València sobre la noció de la Mediterrània. Creu que el concepte de mediterraneïtat hauria de ser un referent de cultura i civilització?

—Pense que és necessari no únicament omplir el concepte de la Mediterrània de continguts culturals i de tradicions, sinó sacralitzar la idea de la mediterrània com sacralitzem la idea de la mare, ja que va ser una mare de les civilitzacions, mare de l'alfabet, mare de l'agricultura, de la passionalitat, de la filosofia, del monoteisme. Estic convençut de la necessitat de construir un mite conscient de la Mediterrània. Els pobles de la Mediterrània comparteixen i es nodreixen de les mateixes tradicions culturals. Hi ha hagut al llarg de la història una simbiosi entre les cultures greco-llatina, judeo-cristiana i àrab. Aleshores podem afirmar que l'heterogeneïtat entre la tradició occidental i l'oriental —que a més comparteixen la mateixa idea monoteista— no existeix.

—Davant de les noves realitats polítiques ens manca també la capacitat de definir-les. Vostè mateix va proposar el concepte de “total-nacionalisme” per referir-se a la ideologia de Milosevic.

—És cert que hi ha una dificultat terminològica per denominar els processos actuals. Les paraules vénen molt tard per caracteritzar les coses. Jo parle de total nacionalisme per referir-me al sistema de Milosevic, que no és un nacional-bolxevisme des del moment que el nacionalisme —de caire integrista, reflectit en la política de neteja ètnica— va prendre el lloc del socialisme. El vaig anomenar total nacionalisme per diferenciar-lo del nacionalisme tradicional i de l'antic sistema de tipus comunista. Ara a Rússia es desenvolupa un nacional-bolxevisme, ja que el partit comunista no és neocomunista, sinó que té un component ideològic nacionalista molt fort. De tota manera, no estic massa content amb la definició de total-nacionalisme.

—Després de les recentment convocades vagues a França i de la presa del poder d'antics partits comunistes a Polònia o Hongria, podem dir que hem entrat en una etapa de post-liberalisme?

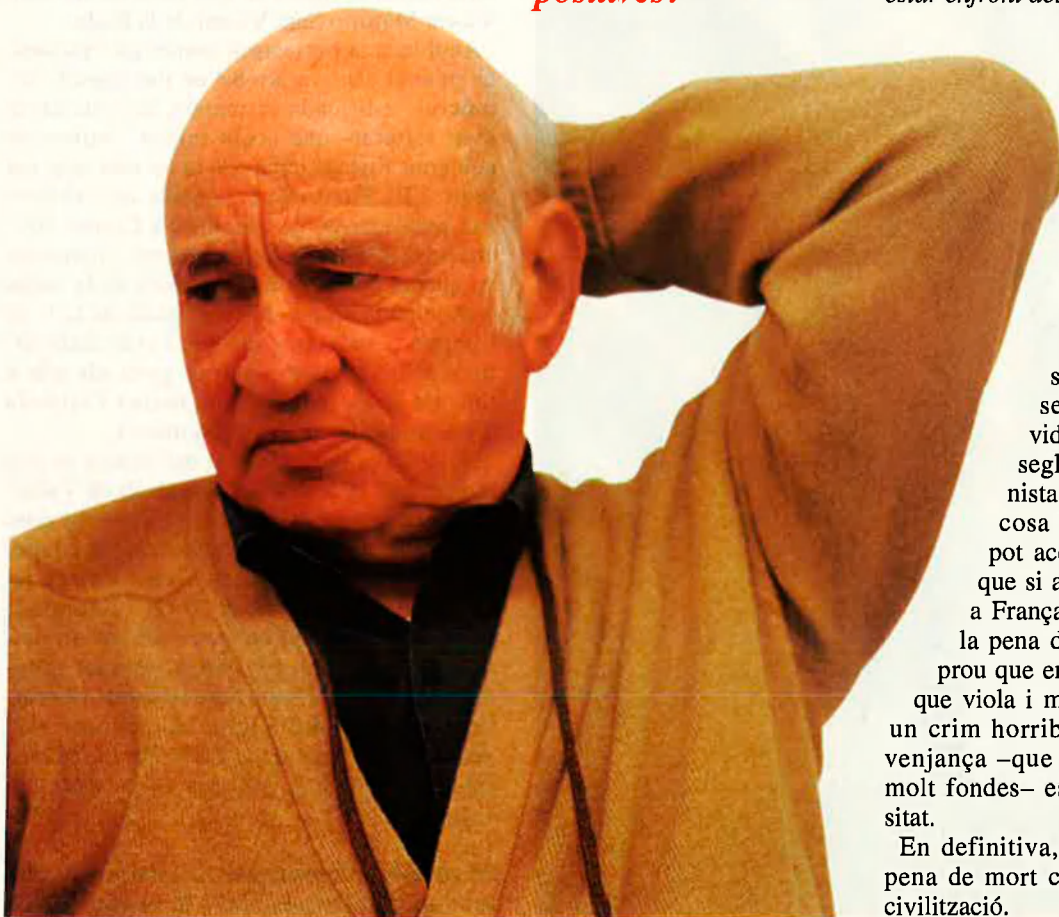
—No. On ens trobem ara és en una època de buit polític. Quan s'analitzen les vagues de França l'única paraula que s'escolta és no:

no al pla Juppé, no a canviar. I les paraules positives? No queda ja cap esperança en la paraula socialisme, és un cadàver. Aquesta ideologia (tant en la versió soviètica com en la socialdemòcrata) està totalment esgotada. Però el liberalisme tampoc significa quasi res per als ciutadans. La competitivitat porta, al capdavant, a la pèrdua del lloc de treball. El liberalisme integrista oblida –i aquest és el seu gran defecte– que el mercat ha de ser regulat per regles, lleis, etc. Quan s'aplica únicament el liberalisme dels preus (com en el cas de Rússia) no és el mercat qui regula l'activitat econòmica, sinó les màfies.

—Europa pot competir en el marc d'una economia mundialitzada?

—Europa no pot competir ni amb els EUA ni amb els dragons asiàtics. Per què? D'alguna manera li passa el que li va passar a l'URSS, que no podia competir perquè tenia molts sistemes de protecció social i mantenia molts llocs de treball sense valor de rendibilitat. No estem al mateix nivell, però el manteniment de tots els trets socials europeus fa que els preus europeus no puguin competir amb els preus asiàtics i nord-americans, perquè als EUA no hi ha aquest sistema públic de protecció social. Si volem salvaguardar alguna cosa de la nostra civilització so-

“Quan s'analitzen les vagues de França l'única paraula que s'escolta és no: no al pla Juppé, no a canviar. I les paraules positives?”

cial i també de les nostres cultures, hem d'imaginar algun tipus de política que ens permeti de formar part d'aquesta mundialització dels intercanvis, però amb un mínim de protecció social.

—Assolir la moneda única a la Unió Europea ens portarà mecànicament a una vertadera unió política?

—Crec que la moneda única és una via, però només això. Ens cal voluntat política. Pensem que la idea europea es va desenvolupar després de la Segona Guerra Mundial alimentada fonamentalment per socialdemòcrates i democratacristians, que tenien una certa visió internacionalista de la política. Si bé és cert que el procés econòmic –a través de la Comunitat del Carbó i de l'Acer, del mateix Mercat Comú, per exemple–, ha anticipat el procés polític i militar, ara hem d'estimular aquests últims perquè deixen de ser uns bonsais i completen la construcció europea. El cas de l'ex-Iugoslàvia és la demostració més evident de la nostra impotència total. Amb una Europa unida econòmicament, políticament i militarment, s'hauria pogut impedir –al començament– la guerra.

—Creu que la reinstauració de la pena de mort en societats tan avançades com la nord-americana és un símptoma de por i de mal-estar enfront del futur?

—Pense que la supressió de la pena de mort correspon a un moment en què predomina una idea humanista que diu que el criminal no ha de ser punit com en una *vendetta*, ja que és inconcebible que els mateixos individus que es donen lleis per protegir-se de les vicissituds, posen a disposició dels seus semblants també el dret a la vida. És la tesi de Beccaria ja al segle XVIII. Aquesta idea humanista veu la pena de mort com una cosa bàrbara, que la societat no pot acceptar. Dissortadament, crec que si ara hi haguera un referèndum a França proposant la restauració de la pena de mort, es guanyaria. Hi ha prou que en un moment hi haja un boig que viola i mata una xiqueta, que hi haja un crim horrible, perquè el sentiment de venjança –que té en nosaltres unes arrels molt fondes– es manifeste amb tota intensitat.

En definitiva, pense que l'abolició de la pena de mort correspon a un estadi d'alta civilització.

Faust Ripoll